

KONKURENCESCHOPNOST A SLOVENSKÁ EKONOMIKA, POHLED Z ROKU 2015

Ilya Bolotov*

Baláž, P., Hamara, A., Sopková, G.: Konkurencieschopnosť a jej význam v národnej ekonomike. Zmeny a výzvy v období globálnej finančnej krízy.

Bratislava: SPRINT 2 s.r.o., 2015. 240 s. ISBN 978-80-89710-20-1.

Problematika konkurenceschopnosti se stala diskutovaným tématem v akademických kruzích po publikaci stěžejných prací M. E. Portera z přelomu 80. a 90. let 20. století. Každý stát světa, obzvláště země střední a východní Evropy, pro něž zapojení do světové ekonomiky a přilákání zahraničních investic bylo klíčovým faktorem úspěšného zvládnutí ekonomické transformace v 90. letech a zajištění dlouhodobého hospodářského růstu v novém miléniu, se snaží o zvýšení efektivity své ekonomiky a podnikatelského prostředí. Kolektiv Ekonomické univerzity v Bratislavě si dal za cíl zmapovat vývoj pojmu mezinárodní konkurenceschopnost a přístupů k jejímu měření, mj. v období během a po finanční krizi z let 2008–2009, a aplikovat existující poznatky na Slovenskou republiku, obzvláště na její zahraniční obchod s přihlédnutím ke vztahům se dvěma obchodními partnery, se Spolkovou republikou Německo a s Ruskem.

První kapitola monografie je věnována procesu globalizace, změnám probíhajícím ve světové ekonomice s velkým důrazem na dopady (přesněji *aftermath*) světové finanční krize a recese z let 2008–2009, zesílení postavení Asie, mj. Číny a Číny v širokém pojetí (tzv. *Greater China*), expanze nadnárodních podniků (*transnacionálních korporací, TNK*) a odpovídajícímu růstu vzájemné závislosti a propojenosti světa, což má logický dopad na pojetí konkurenceschopnosti, které musí být adaptováno na měnící se paradigma. Zaprvé se autoři snaží postavit kriticky k samotnému pojmu konkurenceschopnosti, uvádějí mj. podrobný výčet existujících definic a jejich rozdílů a porovnávají skeptické názory P. R. Krugmana a „krugmanovců“ na jedné straně a původní M. E. Portera a „porterovců“ na straně druhé. Zadruhé dospívají k závěru, že a) národní konkurenceschopnost již nelze spojovat pouze s ekonomickou produktivitou a komparativními výhodami; b) vláda se po boku podniků v roli regulátoru a tvůrce podnikatelského prostředí stává druhým klíčovým aktérem v ekonomice, zodpovědným za zmíněnou schopnost země

* Ilya Bolotov (ilya.bolotov@vse.cz), Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů.

zapojit se do globální ekonomiky. Konkurenceschopnost země se tudíž nově stává kritériem exportní a investiční výkonnosti její ekonomiky, což je zkoumáno dále.

Zkusíme-li vyhodnotit odborný přínos této kapitoly, je patrné, že i přes téměř vyčerpávající analytické shrnutí vývoje globálního hospodářství za několik desetiletí některé jeho čerstvé trendy jsou v monografii osvětleny pouze částečně, například problematika globálních hodnotových řetězců (tzv. *Global Value Chains, GVC*) TNK, které se podle odhadů Konference OSN o obchodu a rozvoji a Světové obchodní organizace z r. 2013 podílejí na světovém exportu (importu) až 80 %, a s nimi souvisejícího dodavatelského (*forward*) a odběratelského (*backward*) zapojení jednotlivých zemí do tvorby mezinárodní přidané hodnoty – podle mého názoru do velké míry vysvětlujícího úspěšnější transformaci a následný rychlý růst střední a východní Evropy (v monografii Slovenska) v rámci postsocialistických států a rozmach „asijských draků“, jiných nově industrializovaných zemí (*NIZ*) a v posledních dvou desetiletích východní Asie (především Číny v širokém pojetí) – téměř není v kapitole zastoupena, což je škoda vzhledem k již relativně četným pracím R. Baldwina, J. Lopeze-Gonzaleze a dalších autorů pravidelně publikujících od r. 2010. Tato skutečnost potom do jisté míry zkresluje i makroekonomické závěry o konkurenceschopnosti, neboť se dá tvrdit, že prioritou hospodářských politik zemí v 21. století (přinejmenším před obratem kurzu zahraničně obchodní politiky USA za prezidenta D. J. Trumpa) je (byla) tvorba podmínek pro zapojení domácích podniků a ekonomiky jako celku do nadnárodního výrobního procesu. Tato mezera je ve zkoumané kapitole kompenzována objektivním (čti opatrným) přístupem autorů k definici konkurenceschopnosti jako ekonomického „konceptu“, což se mj. projevuje v pečlivém přehledu jednotlivých názorů a historických přístupů k jejímu měření v části 1.4 (tabulky, mj. tabulka 6), který se mi zdá být v existující odborné literatuře v regionu střední a východní Evropy jako dosud nejpodrobnější.

Druhá kapitola knihy je věnována propojení hospodářské politiky a konkurenceschopnosti a podrobné analýze zahraničního obchodu Slovenské republiky od 90. let 21. století až po léta 2012–2014. Je použito široké spektrum ukazatelů: celková výše exportu a importu, export na obyvatele, komoditní struktura exportu podle standardní klasifikace mezinárodního obchodu (SITC), relativní obchodní bilance, projevené komparativní výhody ve čtyřech modifikacích (původní Balassův a další tři modely), jednotkové pracovní náklady a reálné efektivní měnové kurzy. Poté je oblast zkoumání rozšířena na postavení Slovenské republiky z hlediska žebříčků konkurenceschopnosti Světového ekonomického fóra (WEF) a Mezinárodního institutu pro rozvoj managementu (IMD) včetně vymezení hlavních brzdících faktorů. Kapitulu dokončuje vyhodnocení slovensko-německého obchodu se zaměřením na analýzu sladění vývoje slovenského exportu a poptávky ve Spolkové republice Německo. Z kapitoly čtenář zjišťuje, že: a) Slovenské republiky se podařilo organicky se začlenit do GVC (de facto první zmínka v textu), což vedlo k bezprecedentnímu nárůstu intenzity zahraničního obchodu, avšak i k růstu zranitelnosti při šíření případných krizí; b) specializace slovenské ekonomiky v zahraničním obchodě je po r. 1989 v souladu s teorií komparativních výhod; c) Slovenská republika se dlouhodobě potýká s problémy efektivního využití veřejných zdrojů, pružnosti

pracovního trhu, nezaměstnanosti a korupce, což vedlo ke zhoršení jejího postavení na seznamech WEF a IMD.

Odborný přínos této kapitoly jako empirické studie na kvantitativní aspekty konkurenceschopnosti slovenské ekonomiky (kvalitativní aspekty jsou detailněji zkoumány dále v textu) lze hodnotit jako nadprůměrný. Je trochu na škodu věci, že tato kvalitní analýza není doplněna metodou indukce – zkoumáním faktorů determinujících vývoj jednotlivých ukazatelů v podobě korelační a regresní analýzy (v jejich různých modifikacích, například Engleovy-Grangerovy kointegrace) a/nebo statistických testů hypotéz (analýzy rozptylu, Grangerovy kauzality atd.), což neumožňuje odhadnout míru závislosti mezi opatřeními hospodářské politiky a výslednou „konkurenceschopností“ slovenské ekonomiky a vytvořit přesnější doporučení pro vládu, případně i pro Národní banku Slovenska. Přesto syntéza postavení slovenské ekonomiky ve světě na základě nejčastěji používaných (a v monografii řádně vysvětlených) ukazatelů je pozoruhodná a s přihlédnutím k existujícím studiím pravděpodobně ojedinělá. Je třeba podotknout, že autoři se zřejmě cíleně zaměřili na exportní konkurenceschopnost slovenského hospodářství, neboť jeho otevřenost je v porovnání se světovým průměrem nedosahujícím 30 % (export) a 60 % (obrat obchodu) hrubého světového produktu značně větší – 80 % a 160 % slovenského HDP.

Třetí kapitola agreguje výše uvedené poznatky na úroveň Evropské unie a věnuje se kritice Porterova pojetí konkurenceschopnosti, rozboru multikriteriálních ukazatelů konkurenceschopnosti (což logicky doplňuje výše uvedenou analýzu) – indexu světové konkurenceschopnosti (GCI) WEF a ukazatelů snadnosti podnikání Doing Business Světové banky (WEF), výkonnosti a pilířů znalostní ekonomiky (KEI a KI) Světové banky a institucionální kvality a korupce. Jsou porovnány 28 zemí Evropské unie mezi sebou a Unie jako celek s USA, Čínou, Japonskem a Ruskem jako s jejími nejvýznamnějšími obchodními partnery. Otázky konkurenceschopnosti a závislosti v zahraničním obchodě Evropské unie a Slovenské republiky jsou prezentovány i na příkladu evropsko-ruského a slovensko-ruského obchodu v kontextu energetiky a zjevných komparativních výhod. Autoři shrnují, že: a) Evropská unie by se měla intenzivněji věnovat otázce konkurenceschopnosti; b) mezi zeměmi Evropské unie přetrvávají značné rozdíly; c) specializace v obchodě s Ruskem vykazuje soulad s teoretickými modely a Rusko do budoucna může být potenciálním trhem pro diverzifikaci slovenského exportu.

Závěry této poslední kapitoly monografie, co se týče obchodu s Ruskem, lze vzhledem k současnému geopolitickému vývoji a k ruským snahám o importní substituci zpochybnit, nicméně odborný přínos textu tkví v pokračování zkoumání problematiky konkurenceschopnosti, tentokrát z pohledu kvalitativního (multikriteriálního). Jako kritickou připomínku je možné uvést absenci sofistikovanějších matematicko-statistických metod (v kapitole je použita „pouze“ korelační analýza v části 3.4.2) a de facto stejný problém jako v předchozí části – nemožnost vypracovat konkrétnější doporučení pro vládu, respektive Národní banku Slovenska. Jako pozitivní se naopak jeví počet použitých ročenek a ukazatelů a rozšíření zkoumané problematiky na největší světové ekonomiky v r. 2015. Ke konci této kapitoly si čtenář proto dokáže vytvořit relativně podrobný přehled o zkoumané problematice a specifikách slovenské ekonomiky.

Podle mého názoru i přes volbu již mnohokrát zpracovaného tématu (mezi)národní konkurenceschopnosti autoři přinášejí ve své nové – historicky již druhé – monografii řadu zajímavých poznatků, mj. z oblasti teorie a způsobů měření konkurenceschopnosti, interpretace jednotlivých ukazatelů a také zevrubnou analýzu zahraničního obchodu Slovenské republiky. Monografie je z mého pohledu originální, věcná, detailní a analytická. Jediné, co se dá vyčíst přes menší nedostatky zdařilému dílu, je absence sofistikovanějších kvantitativních metod a také relativně slabá propojenost jednotlivých částí knihy, neboť stejné ukazatele konkurenceschopnosti, jako jsou například projevené komparativní výhody (*Revealed Comparative Advantages, RCA*), jsou vysvětlovány a vypočítány v odlišných modifikacích dvakrát – ve druhé a třetí kapitole. Čtivá monografie je i přes tuto skutečnost zajímavá pro široký okruh čtenářů, obsahuje logické a podrobné závěry a dává dohromady dvě důležitá témata – globalizaci a konkurenceschopnost. Systémové změny v mezinárodním obchodě a globální ekonomice zasahují do hospodářského života téměř každé společnosti, tudíž vzniká poptávka po kvalitních studiích odhalujících, klasifikujících a vysvětlujících nové jevy. Obzvlášť se to týká ekonomik střední a východní Evropy, do velké míry zapojených do sítí nadnárodních podniků, mj. Slovenské republiky. Zkoumaná odborná publikace podle mého názoru vyplňuje výše vymezenou mezeru.